

FURQAT IJODINING JANR XUSUSIYATLARI VA MAVZULAR KO'LAMI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i04.091>

Raximova Mushtariybonu Ulug'bek qizi
raximovamushtariybonu5@gmail.com
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Maqolada Zokirjon Furqat ijodining janr xususiyatlari va mavzular ko'lami ilmiy tahlil qilinadi. Shoir asarlarining g'azal, muxammas, musaddas kabi janrlardagi o'ziga xosligi hamda ularning mazmuniy jihatdan boyligi yoritiladi. Shuningdek, Furqat ijodida ishqiy lirika, ma'rifatparvarlik, ijtimoiy tanqid va xorijiy hayot tasviri kabi asosiy mavzularning tutgan o'rni asoslab beriladi. Maqolada zamonaviy adabiyotshunoslik yondashuvlari asosida ilmiy xulosalar chiqarilgan.

Kalit so'zlar: Furqat, g'azal, muxammas, musaddas, ma'rifatparvarlik, ijtimoiy lirika, poetika, janr, mavzu

GENRE FEATURES AND THE SCOPE OF THEMES OF FURQAT'S CREATION

Rakhimova Mushtariybonu Ulug'bek kizi
rakhimovamushtariybonu5@gmail.com
Kokand State University

Abstract: This article provides a scholarly analysis of the genre characteristics and thematic scope of the творчество of Zokirjon Furqat. It explores the specific features of poetic genres such as ghazal, mukhammas, and musaddas in the poet's works. The study also highlights key themes including lyrical love, enlightenment ideas, social criticism, patriotism, and depictions of foreign life. The significance of Furqat's творчество in the development of Uzbek literary thought is substantiated.

Keywords: Furqat, ghazal, mukhammas, musaddas, enlightenment, social lyrics, poetics, genre, theme, patriotism

KIRISH

O'zbek mumtoz adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lgan Zokirjon Furqat ijodi milliy adabiy tafakkur taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Shoirning adabiy merosi o'zining janr rang-barangligi, badiiy yetukligi va mavzular ko'laminin kengligi bilan ajralib turadi. U mumtoz adabiyot an'alarini davom ettirgan holda, ularga yangi ijtimoiy va ma'rifiy mazmun olib kirgan. Mazkur maqolaning maqsadi

Furqat ijodining janr xususiyatlari va mavzular doirasini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

ASOSIY QISM

Furqat ijodi janr jihatdan xilma-xil bo'lib, unda mumtoz she'riyatning yetakchi shakllari asosiy o'rin egallaydi. Xususan, g'azal janri shoir ijodining markazida turadi. Ular lirik merosining salmoqli qismini tashkil etadi. Furqat g'azallarida an'anaviy ishqiy motivlar bilan bir qatorda ijtimoiy va falsafiy mazmun uyg'unlashgan. Bu hol uning g'azallarini mazmunan chuqur va ko'p qatlamli qiladi.

Xususan, Vatanga bo'lgan cheksiz muhabbat va unga qaytishning imkonsizligi shoirning g'urbatdagi she'riyatida asosiy va bosh yo'nalishni tashkil etadi. Mana bu baytda ham shunga ishora qilingan:

Par-u bolim to'kuldi, maskanim oxir qafas bo'ldi,
Muhabbat yo'lida, Furqat, Vatandin ayrilib qoldim.¹

Shoir ijodida muxammas va musaddas janrlari ham muhim o'rin tutadi. Ushbu janrlar orqali u jamiyat hayoti, insoniy fazilatlar va davr muammolarini kengroq yoritish imkoniga ega bo'lgan. Janrlarning an'anaviy shakli saqlangan bo'lsa-da, ularning mazmuni yangicha ruh bilan boyitilgan. O'zining "Bo'ldi" radifli muxammasida quyidagilarni yozadi:

Yumub ko'zni, qadamni mardlar sori adam qo'ydi,
Vafosiz dahr alarni jonig'a toki alam qo'ydi,
Ajal farzandi odamni jahon mulkida kam qo'ydi,
Ming-u uch yuz birinchig'a sana tokim qadam qo'ydi,
Hamani emdi ko'z tutgoni bir sohibqiron bo'ldi.

Darhaqiqat, mustamlakachilar ona yurtimizga bostirib kirishi bilanoq millatning guli bo'lgan ziyolilarni qatag'on girdobiga tortdi. "Ming-u uch yuz birinchig'a sana tokim qadam qo'ydi". Hijriy 1301-yil, milodiy 1883-1884-yillarga to'g'ri keladi. Demak, rus bosqinining ayni avj pallasida haqida gap ketyapti. Bu, o'z navbatida, muxammas yozilgan sanani ham bildiradi. Ko'rinib turibdiki, Furqat she'riyatida ozodlikka, milliy istiqbolga intilish tuyg'usi chuqur dard, betakror badiiyat bilan ifodalangan.

Furqat ijodining muhim jihatlaridan biri - publitsistik unsurlarning kuchayganidir. Uning ayrim asarlarida ilm-fan, ta'lim va jamiyat taraqqiyoti masalalari ilgari surilib, badiiy va publitsistik uslub uyg'unlashadi. Bu esa shoir ijodining janr jihatdan kengayganini ko'rsatadi. Bu jihatdan Furqat ijodidagi publitsistik unsurlarni quyidagi bir nechta asosiy yo'nalishlarga ajratish mumkin:

¹ Zokirjon Furqat. Asarlar majmuasi (arab imlosida). Ikki jildlik. II jild. – Toshkent: Qo'lyozmalar instituti, 1991. 141-bet.

-ma'rifatparvarlik va ilm targ'iboti: Furqat o'z maqolalari ("Ilm xosiyati", "Garb olimlari") orqali ilm-fanni, texnik yangiliklarni targ'ib qilgan. U millatni taraqqiyotga erishish uchun maorifni rivojlantirishga chaqirgan;

-ijtimoiy-siyosiy dolzarblik: uning publitsistikasi davrning eng dolzarb muammolarini yoritgan. Shuningdek, o'z davrining ma'rifatparvari sifatida zamonasining ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotiga faol munosabat bildirgan.

-vatanparvarlik va vatandan ayriliq: "Vatannoma", "Sayohatnoma" kabi asarlarida yuksak vatanparvarlik, yurt sog'inchi va o'z yurtini obod ko'rish orzulari publitsistik ruhda bayon etilgan.

-axloqiy va tarbiyaviy mavzular: uning ijodida Islom ma'rifati, insoniy fazilatlar va tasavvuf axloqi masalalari ijtimoiy tarbiya vositasi sifatida talqin etilgan.

Furqat ijodi mavzu jihatdan nihoyatda keng bo'lib, unda turli yo'nalishlar o'z aksini topgan.

Birinchidan, ishqiy lirika shoir ijodining asosiy qatlamini tashkil etadi. Unda sevgi, hijron, visol, sadoqat kabi an'anaviy motivlar badiiy ifoda etiladi. Biroq bu lirika ko'pincha ramziy ma'noga ega bo'lib, kengroq hayotiy mazmunni anglatadi.

Ikkinchidan, ma'rifatparvarlik g'oyalari Furqat ijodining muhim yo'nalishidir. Shoir ilm-fan, ta'lim va madaniyatni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. U jaholat va nodonlikni tanqid qilib, jamiyatni taraqqiyot sari undaydi. Shoir ilm-fan va ta'limni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili deb bilgan. O'z asarlarida jaholatni qoralab, ilmli bo'lishga, zamon bilan hamnafas yashashga chaqiradi. Furqat nazarida ilm-insonni zulmatdan nurga olib chiqadigan eng qudratli kuchdir. Uning she'rlarida maktab, bilim, tafakkur, taraqqiyot mavzulari tez-tez uchraydi. Furqat xalqni faqat taqdirga bo'ysunib yashashdan voz kechib, faol hayot pozitsiyasini egallashga undaydi. Bu jihatuni jadid adabiyoti vakillariga yaqinlashtiradi.

Uchinchidan, ijtimoiy mavzular shoir asarlarida muhim o'rin tutadi. Furqat jamiyatdagi adolatsizlik, tengsizlik va ijtimoiy muammolarni tanqidiy ruhda yoritadi. Bu esa uning ijodida realizm unsurlarining kuchli ekanini ko'rsatadi.

To'rtinchidan, xorijiy hayot taassurotlari ham shoir ijodida alohida ahamiyatga ega. Furqatning boshqa mamlakatlarga qilgan safarlari natijasida paydo bo'lgan asarlarida turli xalqlarning turmush tarzi, madaniyati va ijtimoiy hayoti tasvirlanadi. Bu esa uning ijodida yangi mavzular va tasvir vositalarining paydo bo'lishiga sabab bo'lgan.

Beshinchidan, milliy o'zlik va taraqqiyot masalalari ham shoir ijodining muhim qirralaridan biridir. U millatning kelajagi, uning rivoji va o'zligini anglash masalalarini ko'taradi hamda o'zi ham bu yo'lda jonbozlik ko'rsatadi.

Ilmiy talqin va adabiyotshunoslikdagi o'rni. Furqat ijodi o'zbek adabiyotshunosligida keng o'rganilgan. Xususan, Norboy Jabborovning tadqiqotlarida shoir ijodining manbalari, poetikasi va tarixiy asoslari chuqur tahlil qilingan. Olim

Furqat ijodining janr va mazmun jihatdan o'ziga xosligini ilmiy asosda yoritib bergan. Shuningdek, zamonaviy adabiyotshunoslikda Furqat ijodi intertekstual va tarixiy kontekstda ham o'rganilmoqda. Bu yondashuvlar shoir asarlarini faqat davr mahsuli sifatida emas, balki umumiy madaniy jarayonning bir qismi sifatida talqin qilish imkonini beradi. Natijada Furqat ijodi o'zbek adabiy tafakkurining evolyutsiyasini tushunishda muhim ilmiy manbaga aylanadi.

Umuman olganda, Furqat ijodi adabiyotshunoslikda ko'p qatlamli hodisa sifatida qaraladi: u bir vaqtning o'zida ham mumtoz an'analarni davom ettiruvchi, ham yangicha ijtimoiy-estetik qarashlarni ifodalovchi ijodkor sifatida baholanadi. Zamonaviy tadqiqotlarda Furqat ijodi ma'rifatparvarlik, realizm va milliy uyg'onish jarayonlari bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Bu esa shoirning adabiy merosi ko'p qirrali va dolzarb ekanini ko'rsatadi.

XULOSA

Furqat ijodi janr va mavzu jihatdan nihoyatda boy va murakkab tuzilishga ega. Shoir g'azal, muxammas, musaddas kabi janrlarni yangi mazmun bilan boyitib, ularni zamonaviy ruhda rivojlantirdi. Uning asarlarida ishqiy lirika bilan bir qatorda ma'rifatparvarlik, ijtimoiy tanqid, xorijiy hayot tasviri va milliy taraqqiyot g'oyalari muhim o'rin tutadi.

Shu jihatdan Furqat ijodi o'zbek adabiyotining muhim bosqichlaridan biri bo'lib, keyingi davr adabiy jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jabborov N. Furqatning xorijdagi hayoti va ijodiy merosi: manbalari, matniy tadqiqi, poetikasi. - Toshkent, 2004.
2. Zokirjon Furqat. Tanlangan asarlar. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
3. Sh. Yusupov. O'zbek ma'rifatparvarlik adabiyoti va Furqat. -T.:O'zbekiston, 1992.
4. <https://journal.fdu.uz/index.php/sjfsu/article/view/1820>
5. <https://tafakkur.net>.
6. <https://www.ziyouz.com>